

УДК 378.12

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Є.В. Брюховецька

У статті розглядаються сутність, зміст і структура професійної компетентності сучасного викладача. Обґрунтовується актуальність професійної компетентності педагога як показника готовності до професії педагога сучасного навчального закладу.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, професіоналізм, професійна культура.

У сучасній науці існує безліч формулювань компетентності, її компонентів, критеріїв, набору якостей, якими мусить володіти викладач.

Дослідження сутності та змісту поняття «професійна компетентність» є актуальним на сьогоднішній день. У кожній сфері необхідні професійно кваліфіковані фахівці. Професійна компетентність є досить багатоаспектним явищем. Важливе значення для розуміння сутності та структури професійної компетентності мають роботи Л. І. Анциферової, Ю. В. Варданян, І. О. Колеснікової, Н. В. Кузьміної, А. К. Маркової, Є. І. Огарьова, Дж. Равена.

Проаналізувавши наукові дослідження, ми дійшли висновку щодо необхідності зосередити увагу на ролі професійної компетентності сучасного викладача.

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути і проаналізувати сутність, зміст та структуру професійної компетентності сучасного викладача.

Згідно з сучасними дослідженнями в основі компетентності лежать індивідуально-психологічні якості, об'єктивні умови розвитку суспільства, його сучасні особливості та умови професійної діяльності. Говорячи про професійно-педагогічну компетентність, дослідники відзначають протиріччя між прагненням до творчої реалізації своєї діяльності, використанням індивідуального підходу, досягненням нових знань, застосуванням інноваційних технологій і прискореним ритмом

розвитку соціальних інститутів, зокрема освіти. Часто вимоги до педагогічних компетенцій та можливості їхньої реалізації не співпадають.

Дж. Равен дотримується думки про характер психологічних залежностей. Вчений припускає, що психологічні закони – це більше закони-тенденції, ніж однозначні кількісні залежності фізичного типу. У зв'язку з цим значну увагу Равен приділяє не лише актуально виявленим компонентам компетентності, а й латентним, прихованим, віртуальним, які можуть проявлятися (і нерідко дійсно проявляються) у нових ситуаціях життєдіяльності. Дж. Равен розглядає компетентність як специфічну здатність ефективного виконання певних дій в конкретній професійній сфері [5, с.30].

Приналежність людини до тієї чи іншої професії виявляється в особливостях її діяльності і способу мислення. Педагогічна професія належить до групи професій, предметом яких є інша людина. Головна її відмінність від інших професій типу "людина-людина" полягає в тому, що вона належить як до класу перетворюючих, так і до класу керуючих професій одночасно. Маючи за мету своєї діяльності становлення і перетворення особистості, педагог покликаний керувати процесом її інтелектуального, емоційного та фізичного розвитку, формування її духовного світу [6].

Основний зміст педагогічної професії складають взаємовідносини із людьми. Своєрідність педагогічної професії полягає в тому, що вона має гуманістичний, колективний і творчий характер.

За педагогічною професією історично закріпилися дві соціальні функції – адаптивна і гуманістична. Адаптивна функція пов'язана з пристосуванням студента до конкретних вимог сучасної соціокультурної ситуації, а гуманістична – з розвитком його особистості, творчої індивідуальності.

Викладач готує своїх студентів до певної соціальної ситуації, до конкретних запитів суспільства. Маючи в якості мети розвиток особистості як синтезу людської культури, викладач працює на майбутнє. У праці педагога завжди лежить гуманістичний, загальнолюдський початок [6].

Як і будь-який фахівець, викладач має відповідати вимогам, які диктує держава, суспільство і сучасний ритм життя. Викладач мусить уміти адекватно оцінювати і коригувати свою поведінку. Розвиток

студента є одним з основних призначень викладача. У професійні обов'язки викладача входить розвиток особистості студента, виховання гуманних якостей і шанобливого ставлення до оточуючих.

Для того щоб керувати розвитком особистості, потрібно бути компетентним. Останнім часом поняття «компетентність», «професійна компетентність» стало використовуватися у педагогічній науці. Поняття професійної компетентності викладача включає єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності і характеризує його професіоналізм [6].

Носіями професійно-педагогічної культури є люди, покликані здійснювати педагогічну працю, складовими якої є педагогічна діяльність, педагогічне спілкування й особистість як суб'єкт діяльності та спілкування на професійному рівні.

Для розуміння сутності професійно-педагогічної культури необхідно мати на увазі такі положення, що розкривають зв'язок загальної та професійної культури, її специфічні особливості [6]:

- професійно-педагогічна культура – це універсальна характеристика педагогічної реальності, що виявляється в різних формах існування;
- професійно-педагогічна культура – це системне утворення, що включає ряд структурно-функціональних компонентів, має власну організацію, вибірково взаємодіє з навколишнім середовищем і володіє інтегративною властивістю цілого, що не зводиться до властивостей окремих частин;
- одиницею аналізу професійно-педагогічної культури виступає творча за своєю природою педагогічна діяльність.

Професійна компетентність – характеристика, яка відображає ділові та особистісні якості фахівця, рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для того, щоб досягти мети в певному виді професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця [1, с.722].

За визначенням Є. І. Огарьова, компетентність – категорія оцінна, вона характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності, де розвиток здатностей людини дає їй можливість виконувати кваліфіковану роботу, приймати рішення у проблемних ситуаціях, планувати і вдосконалювати дії, які призводять до успішного досягнення поставлених цілей [3, с.10].

Звернемося до американських та британських вчених, що досліджували феномен компетентності. Американські дослідники відносять компетентність до індивідуальних якостей. Вони включають в компетентність вміння та навички щодо виконаної роботи. Британські дослідники розглядають компетентність ширше, ніж американські, і вважають, що це не тільки якості, які людина використовує у своїй професійній діяльності, але до них вони відносять і особистісні характеристики, якості характеру, спрямовані не тільки на досягнення кінцевого результату, але й на гармонійне спілкування в колективі.

Британські дослідники вважають, що важливим моментом у розвитку професійної компетентності є оцінка та атестація співробітників. Вони оцінюють рівень досягнення професіоналізму завдяки документальним доказам виконаної роботи. Подальша перспектива вивчення даної проблеми британськими вченими – конструктивна.

Метою вивчення компетентності американськими дослідниками є підвищення продуктивності професійної діяльності. Дослідження зосереджені на вивченні індивідуальної поведінки, визначенні стандартів відмінної поведінки в період професійної діяльності. Важливий акцент робиться на виконання індивідуальних завдань. Показником професійної компетентності згідно з американським підходом є взаємозв'язок між професійними рисами характеру і виконаною роботою. Подальша перспектива вивчення проблеми професійної компетентності американськими вченими когнітивна [9].

Деякі дослідники (Л. І. Анциферова, Ю. В. Варданян, І. О. Колеснікова, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова, Є. І. Огарьов) розглядають професійну компетентність педагога, виділяючи психологічні, педагогічні та соціальні умови її становлення. Вони виділяють її як:

- сукупність професійних якостей;
- як складну одиничну систему внутрішніх психічних станів і властивостей особистості фахівця, готовність до реалізації професійної діяльності і здатності діяти;
- як здатність реалізовувати на певному рівні професійні та посадові вимоги;
- як самоосвіта у професійній сфері;
- як стійка здатність до діяльності зі «знанням справи»;

- як здатність до актуального виконання професійної діяльності [4, с. 58].

Важливим критерієм професійної компетентності є суспільне значення результатів роботи фахівця, його авторитет у конкретній галузі знань.

Професійна компетентність сучасного викладача складається з урахуванням індивідуальних характеристик особистості. В умовах глобалізації кожен окремий викладач по-різному пристосовується до змінюваних умов, самостійно приймає рішення щодо своєї професійної діяльності. У наш час вміння пристосуватися до змін в освітній сфері, здатність мобілізувати власні вміння, знання та навички, вміти протистояти різним несприятливим чинникам є однією з центральних проблем професійної діяльності викладача.

Структура професійної компетентності викладача може бути розкрита через педагогічні вміння.

Модель професійної готовності доцільно будувати від найбільш загальних до індивідуальних вмінь. Таким найбільш загальним умінням є вміння педагогічно мислити і діяти, найтіснішим чином пов'язане з умінням теоретично аналізувати факти і явища. Об'єднує ці два важливих вміння те, що в їх основі лежить процес переходу від конкретного до абстрактного, який може відбуватися на інтуїтивному, емпіричному і теоретичному рівнях.

В. А. Сластенін бачить модель професійної компетентності викладача як єдність його теоретичної і практичної готовності. Він об'єднує педагогічні уміння в чотири групи [6]:

- уміння "переводити" зміст об'єктивного процесу виховання в конкретні педагогічні завдання;
- уміння будувати і приводити у рух логічно завершену педагогічну систему: комплексне планування освітньо-виховних завдань; обґрунтований відбір змісту освітнього процесу; оптимальний вибір форм, методів і засобів його організації;
- уміння виділяти і встановлювати взаємозв'язки між компонентами і факторами виховання, приводити їх в дію;
- уміння оцінювати результати педагогічної діяльності: самоаналіз і аналіз освітнього процесу і результатів діяльності викладача; визначення нового комплексу домінуючих педагогічних завдань.

Є. В. Трифонов розглядає професійну компетентність як якість, властивість або стан спеціаліста, який забезпечує разом або окремо фізичну, психічну та духовну відповідність необхідності, потреби, вимоги певної професії, зокрема педагогічної. До складових професійної компетентності дослідник відносить духовну, психічну, загальну фізичну, інтелектуальну, технологічну, соціальну [7].

За іншою класифікацією, професійна компетентність викладача включає такі компоненти [8, с.22]:

1) спеціальна компетентність – підготовка до самостійної реалізації певних видів діяльності, вміння вирішувати типові професійні завдання і оцінювати результати своєї діяльності, здатність самостійно здобувати нові знання та вміння за фахом;

2) персональна компетентність – здатність до постійного професійного зростання та підвищення кваліфікації, а також реалізації себе в професійній діяльності;

3) соціально-правова компетентність включає знання й уміння в галузі взаємодії з громадськими інститутами і людьми, а також здатності професійно спілкуватися і гідна поведінка;

4) екстремальна компетентність – здатність діяти у раптово ускладнених умовах, при аваріях, надзвичайних ситуаціях.

Отже, різні дослідники пропонують різні класифікації професій компетентності, але незалежно від форм діяльності викладача компетентність в кожній з них складається з двох основних компонентів:

1) системи знань, яка визначає теоретичну готовність викладача;

2) системи умінь і навичок, що становить основу практичної готовності викладача до здійснення професійної діяльності.

Рівень професійної підготовки, конкурентоспроможність, мобільність, вміння працювати в колективі, логічно викладати свої думки, успішність у професійній діяльності показує рівень сформованості компетентності і в галузі оволодіння інформаційними технологіями [2,с.63]. Це має велике значення для майбутніх викладачів, які стають гарантами формування інтелектуального, освіченого, комунікативного, морального й інтелігентного соціуму.

Оволодіння педагогічною майстерністю доступно кожному викладачу за умови цілеспрямованої роботи над собою. Вона формується на основі практичного досвіду [6]. Таким чином, ще одним

невід'ємним компонентом професійної компетентності викладача є саморозвиток.

Проаналізувавши сутність і структуру професійної компетентності, можна зробити висновок, що вона є важливим показником професійного розвитку кожного викладача. Сучасна освіта висуває високі вимоги до викладача. Тому поняття «професійна компетентність» продовжує доповнюватися та стає більш об'ємним. Воно потребує постійного оновлення та розвитку згідно із сучасними вимогами освіти. У зв'язку із цим наше подальше дослідження буде пов'язане з розглядом загальнокультурної компетентності у структурі професійної компетентності викладача.

Література

1. Митина Л. М. Профессиональная деятельность и здоровье педагога: учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Митина Л.М. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 368с.
2. Общая и профессиональная педагогика: Учебное пособие для студентов, обучающихся по специальности «Профессиональное обучение»: В 2-х книгах / Под ред. Симоненко В.Д., Ретивых М.В. / Симоненко В.Д., Ретивых М.В. – Брянск: Изд-во Брянского государственного университета, 2003. – Кн.1 – 174с.
3. Огарёв Е.М. Компетентность образования: социальный аспект / Огарёв Е.М. – СПб.: РАОИО, 1995.
4. Педагогика: [научно-теоретический журнал Российской академии образования]. – 2012. – №2.
5. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Равен Дж. – М., Когито-Центр, 2002.
6. Слостенин В.А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Слостенин В. А., Исаев И.Ф., Шиянов Е. Н.; Под ред. Слостенина В.А. – М.: Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с.
7. Трифонов С.В. Пневмапсихосоматология человека [Электронный ресурс]: русско-англо-русская энциклопедия / Трифонов С.В. русско-англо-русская энциклопедия // . – 2012. – Режим доступа к энц.: <http://www.tryphonov.ru/tryphonov6/terms6/cmprcm.htm#0>
8. Енциклопедія освіти/Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень.- К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
9. Garavan, T. & McGuire, D. (2001): "Competencies & Workplace Learning: Some Reflections on the Rhetoric & the Reality", *Journal of Workplace Learning*, Vol. 13, No. 4, p. 144 - 164.

СУЩНОСТЬ И СТРУКТУРА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Є.В. Брюховецкая

В статье рассматриваются сущность, содержание и структура профессиональной компетентности современного преподавателя. Обосновывается актуальность профессиональной компетентности педагога как показателя готовности к профессии педагога современного учебного заведения.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, профессионализм, профессиональная культура.

ESSENCE AND STRUCTURE OF PROFESSIONAL COMPETENCE

E. V. Bruhovetskaya

The author of the article examines the concept, content and structure of professional competence of the modern teacher and substantiates actuality of the professional competence of the teacher as an indicator of readiness to the teacher profession.

Keywords: competence, professional competence, professionalism, professional culture.

Брюховецька Є. В. – аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля С. С. Рашидова

УДК 37.037

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЛИЧНОСТИ ЗРЕЛОГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНОГО КРИЗИСА

Г. Г. Воронина

Статья посвящена проблеме экономической идентификации зрелого человека в условиях кризиса. Представлены экспериментальные материалы изучения экономико-психологического статуса личности в период кризиса, который отражает психологическое отношение человека к своему положению в социальной системе.

Ключевые слова: идентификация, мотивация достижения успеха, экономический статус.